

Recensioner/Reviews

Jaff Schatz

The Generation : the rise and fall of the generation of Jewish Communists of Poland. Lund : Eget förlag, 1989 428 s.
ISBN 91-7900-773-2

Det är en allmän uppfattning att judarna är överrepresenterade i vänsterradikala rörelser. Och antalet judar bland de ledande socialisterna och kommunisterna i många europeiska länder var under 1800- och i början av 1900-talet onekligen stort. Men det är ett lika obestridligt faktum att den stora majoriteten av judarna inte anslöt sig till eller understödde de radikala rörelserna.

Jaff Schatz har i sin doktorsavhandling i sociologi undersökt en speciell grupp av judiska radikaler: den polsk-judiska generationen av kommunister som är född omkring 1910, som anslöt sig till den underjordiska kommunistiska rörelsen på 1920- eller 1930-talet, som tillbringade krigsåren i Sovjetunionen, som återvände för att bygga upp det socialistiska Polen och som till slut förnedrades i den antisemitiska störtvågen i slutet av 1960-talet. Det material som författaren stöder sig på är intervjuer med 43 representanter för denna generation. Antalet kan verka lågt, men man bör minnas att den grupp som det är fråga från början inte varit särdeles stor, att alla inte överlevde de minst sagt dramatiska händelser de varit med om, och att de återstående oftast upplever det oerhört känsligt att tala om dessa ting. Att Schatz förmått samla in detta unika material är en beundransvärd prestation.

Medlemmarna av denna generation anslöt sig till den kommunistiska rörelsen i unga år. De upplevde sig inte hemma i föräldrarnas traditionellism, och av de till buds stående radikala alternativen valde de varken sionism eller bundism utan det allra radikalaste. Det var

ett val som betydde fullständig hängivenhet, outtröttligt arbete för den kommande revolutionen och ständig fara. Som författaren uttrycker det: "... being a Communist meant to have served, to serve or to be extremely likely to serve a prison sentence." (s. 116)

Stalins beslut att upplösa det polska kommunistpartiet 1938 och att fängsla eller avrätta dess ledare, samt 'generationens' ofta mycket smärtsamma upplevelser under dess sovjetiska odysse (många satt i fängläger), gav upphov till svåra inre slitningar hos enskilda medlemmar av 'generationen'. Bortförklaringarna var många, och när Polen hade befriats och de polsk-judiska kommunisterna fick möjlighet att vara med och bygga upp socialismen i Polen, var förväntningarna höga och entusiasmen stor. Den begynnande staliniseringen och det snabba slutet på avstaliniseringen tövåder gjorde dock många desillusionerade, trots att få övergav sina kommunistiska ideal. Den av ledande partipampar uppiskade antisemitiska utrensningssaktionen i slutet av 1960-talet blev dock en så svår chock att Schatz helt riktigt talar om 'generationens' "ultimate defeat". Att bli utrensad ur det parti man uppoffrande kämpat för under hela sitt vuxna liv måste vara en mycket smärtsam upplevelse. Idag sitter de överlevande medlemmarna av generationen i Sverige, Danmark eller Israel med bara bitterheten kvar, även om en del fortfarande hävdar att den verkliga kommunismen är mänsklighetens räddning (den existerar bara inte i sinnevärlden).

När Schatz undersöker 'generationens' livsöde eller *karriär*, som han uttrycker det, fäster han inte uppmärksamhet vid enskilda levnadsöden, utan rör sig mer på en generell nivå och beskriver de gemensamma upplevelserna i tiden och de allmänna mönstren. I det gör han säkert alldeles rätt. Min största invändning är

ändå den att författaren i mitt tycke utnyttjat sitt material för lite. Mer citat ur intervjuerna hade gett framställningen mer konkretion och gjort den mer levande.

En fråga Schatz ägnar speciellt intresse åt är 'generationens' judiska identitet. Alla var ateister och bekämpade både religionen och de rivaliserande judiska rörelserna (sionismen och Bund). De allra flesta utvecklade tidigt en stark assimilationistisk inriktning, vilken fick näring av den kommunistiska ideologins internationalism (där nationalitet och språk är underordnade frågor). Då många under efterkrigstiden ingick äktenskap med icke-judar blev assimilationen allt starkare. En minoritet hade dock hela tiden en medveten judisk identitet, och den har i regel stärkts hos alla efter det förödmjukande slutet och den påtvingade emigrationen.

Sakfelen som jag hittat är obetydliga. Att freden i Riga 1921 skulle ha betytt att *Sovjetunionen* ("USSR") erkände Polen (s. 106) är en anakronism, eftersom Sovjetunionen bildades först 1923. Det borde alltså heta Sovjetryssland. Och en gång står det felaktigt Kominform i stället för Komintern (s. 115). En annan invändning är icke av vetenskaplig art, utan en värderingsfråga. Författaren avslutar boken med att säga att 'generationen' själv betraktar sig som de sista sanna kommunisterna. Att den kommunism som medelst maktmonopol styrt och ställt i Polen och andra länder inte är någon sann kommunism kan man gärna hålla med om. Men alla dagens kommunister är inte skrupellösa, opportunistiska maktmänskor, utan på mångt håll i vår värld finns det kommunister med samma sociala patos, samma längtan efter en rättvisare värld, samma villighet att uppoffra sig för Saken och samma risk att fängslas och torteras som kännetecknade generationen i 1930-talets Polen. Om dessa på samma sätt kommer att svikas av den rörelse de tror på får framtiden visa.

Jaff Schatz' doktorsavhandling är ett gediget arbete. Med stor grundlighet tecknar han en fängslande bild av ett stycke europeisk 1900-talshistoria där verkligheten ibland överträffar dikten. Dramatik och tragedi saknas inte i 'generationens' livsöden och alldeles riktigt skriver författaren att dess upplevelser kunde ge

material till filmer och romaner. Ett filmmanuskript på basen av en doktorsavhandling? Varför inte?

Svante Lundgren

Magnus Nyman

Press mot friheten: opinionsbildning i de svenska tidningarna och åsiktsbrytningar om minoriteter 1772-1786. *Acta Universitatis Upsalensis : Studier i idé- och lärdomshistoria*. 3. 297 s. Uppsala : Almqvist & Wiksell, 1988. ISBN 91-554-2146-6

Underrubriken visar att denna doktorsavhandling är en undersökning av det sätt på vilket opinioner och åsiktsbrytningar kom till uttryck i den svenska pressen i början av den gustavianska tiden. Opinionerna och åsiktsbrytningarna rör två minoriteter som vid denna tid började göra sig allt mer synliga i Sverige, nämligen katolikerna och judarna. Det är framför allt på grund av att boken innehåller ett långt avsnitt om judarna som den recenseras i Nordisk judaistik, och jag kommer framför allt att koncentrera mig på det avsnittet.

Efter en kort inledning där uppgift och tillvägagångssätt skisseras (s. 15-22) går författaren över till den första huvuddelen: en presshistorisk översikt (s. 25-96), som är ytterst informativ, åtminstone för den som inte är presshistoriker. Författaren går in på produktionen av tidningarna och deras innehåll, på de personer som producerade och utgav tidningarna, och på pressens avnämare, läsarna. Om man jämför med situationen på kontinenten, och om man beaktar det svenska rikets invånarantal och grad av urbanisering, var antalet tidningar rikligt och upplagorna rätt stora. Och avnämarskaran var betydligt större än vad man kunde sluta sig till från upplagornas storlek, eftersom det var vanligt att man samlades kring en tidning och läste innehållet högt för en grupp människor. Tidningarnas inflytande är svårämbar, men det står klart att det inte var obetydligt. Myndigheterna fann det motiverat att hålla ett skarpt vakande öga över dem, och det var inte alls ovanligt att en

tidning drogs in som en följd av att den publicerat uppgifter som inte föll myndigheterna i smaken. Detta tvingade tidningarnas utgivare och bidragsgivare till att tillgripa finter för att kunna kommentera inrikes förhållanden. Det gjorde de bland annat genom att kommentera utländska förhållanden på ett sådant sätt att de invigda visste att målet egentligen var inrikes förhållanden.

Den andra huvuddelen (s. 99–164) rubriceras ”Åsikter om judar i den svenska pressen”. Där ges först en kort bakgrundsskiss om judarnas ställning i Europa (s. 99–108), vilken framför allt skall innehålla en beskrivning av judendomen under 1700-talet. Innehållet i avsnittet motsvarar dock föga rubriken. Vad vi finner är huvudsakligen en kort framställning om positiva och negativa inställningar till judendomen hos några inflytelserika personer under 1700-talet. Sedan följer (s. 109–114) en knapp men innehållsrik redogörelse för de första judarnas ankomst till Sverige och tillkomsten av 1782 års judereglementet, baserad dels på standardverken av Hugo Valentin, Eskil Olán, dels på en mera detaljerad framställning av författaren själv, publicerad som en artikel i samlingsvolymen *Judiskt liv i Norden* (redigerad av Gunnar Broberg, Harald Runblom och Mattias Tydén, Uppsala 1988) med rubriken ”Judarna i Sverige 1775–1782 : pressdebatt och toleransbeslut” (jfr recensionen i *Nordisk judaistik* 10, 1989, s. 50ff).

Kapitlets centrala och värdefullaste del är den detaljerade presentationen och analysen av rapporteringen och diskussionen om judarna i de svenska tidningarna (s. 115–157). Författaren behandlar först nyheter om judarna i de svenska tidningarna (s. 115–126). För detta ändamål har han detaljgranskat fem stora och viktiga tidningar: *Dagligt Allehanda*, *Post Tidningar*, *Hvad Nytt?*, *Göteborgska Nyheter* och *Stockholms Posten*. Nyhetsmaterialet indelas i utlandsnyheter och inrikesnotiser, vilka av naturliga skäl är rätt få till antalet. Rapporteringen om judar tycks på många sätt ha skilt sig från det övriga utlandsmaterialet.

I denna brokiga flora av nyheter skilde sig notiserna om judar på ett frappant sätt. Dels var det annars utomordentligt sällsynt att

enskilda människors liv fokuserades, dels var det mycket ovanligt att man angav vederbörandes namn, namn, ålder, nationalitet eller konfession. Som kategori är alltså notisernas uppgifter om judar av ett annars så gott som aldrig förekommande slag. När det nämligen handlade om judar var det ofta just en enskild individ som lyftes fram—och inte sällan angavs vederbörandes namn, ålder och kanske till och med födelseort. Därefter följde så några rader om vad denne gjort, inte sällan något negativt. (s. 116)

Författaren inför följande kategoriindelning beträffande de 177 utlandsnotiserna (s. 116f; notera vidare den detaljerade redovisningen av notiserna på ss. 233–239):

Judar som begått brott	37
Judar som bytt religion	28
Inskränkningar i judarnas rättigheter	27
Judarnas rikedomar	22
Judarnas flyttningsbenägenhet	17
Utökade rättigheter för judar	13
Lärda judar	11
Olyckor som drabbat judar	10
Kristna som blivit judar	5
Övriga nyheter om judar	10

Författaren tillägger att om han istället hade indelat materialet i positiva respektive negativa nyheter om judarna, så hade de med positiva tecken utgjort endast dryga 5 % av materialet. Dessa siffror är anmärkningsvärda, och utgör ett memento för den som inbillar sig att detta tidevarv, som ofta anges som ett toleransens och upplysningens tidevarv, även inbegrep att judarna skulle ha blivit föremål för vidsynhet och tolerans. Materialet är frapperande även vid jämförelse med det som presenteras i det följande kapitlet, det som behandlar åsikterna om katoliker, vilket nämligen visar en över lag positiv inställning till katoliker och katolicism.

Utöver nyhetsmaterialet undersöker författaren ett antal anekdoter om judar i tidningar och tidskrifter (s. 127–131) och åsikter och debatt i judefrågan i de svenska tidningarna (s. 132–157). Debatten i judefrågan koncentrerar sig tidsmässigt till tiden för de första skyddsju-

darnas ankomst till landet (1775–76), och tiden för judereglementets införande (1782–83). De visar i regel en negativ inställning till judarna. Anmärkningsvärt är att man aldrig uppfattar judarna som ett religiöst hot, utan snarare som ett ekonomiskt hot.

Mot bakgrunden av denna negativa press kan man fråga sig hur det kom sig att de svenska myndigheterna överhuvudtaget tillät judar att invandra och utöva sin religion. I den ovan nämnda artikeln och i dissertationen gör Nyman gällande att toleransbeslutet år 1782 till en stor del skall förstås mot bakgrunden av ett subtilt agerande kring maktbalansen mellan kungen och riksdagen. Ett citat klargör saken:

Riksdagen 1778–1779 var den första efter statskuppen 1772, och det konstitutionella läget var fortfarande mycket oklart. Gustav III drev tanken att 1617 års förslag till riksdagsstadga skulle gälla för de framtida riksmötena. Om denna tanke realiserades—något som mycket tydde på skulle bli fallet—betydde det en kraftig reducering av ständernas roll vid lagstiftning och övrigt beslutsfattande. Enligt 1617 års förslag måste monarken i lagärenden höra ständernas mening för att därefter med dem fatta beslut, men om inte dessa var eniga kunde kungen välja att följa en minoritetsuppfattning. I övriga ärenden avgjorde monarken om han skulle konsultera riksdagen—och efter rådfrågning behövde han inte följa deras [sic!] mening. Det kan tilläggas att riksdagsmännen enligt förslaget inte hade rätt att inge motioner.

Det är utifrån detta nya och oprövade konstitutionella läge, som frågan om religionsfrihet för ”främmande” trosbekännare skall ses. De former under vilka riksdagen fattade beslut, skulle kunna få prejudicerande effekt. Den som ville torpedera en bokstavlig tolkning av 1617 års riksdagsordning måste omsorgsfullt välja att lyfta fram en fråga som genom sin beskaffenhet skulle göra det omöjligt att följa stadgans beslutsgång. Knappast något ärende kunde [...] vara bättre lämpat för detta än just frågan om religionsfrihet för utländska medborgare i landet. (s. 161)

Det var den kände kyrkoherden i Gamlakarleby, Anders Chydenius, som lade fram ett religionsfrihetsmemorial avsett att utvidga religionsfriheten. Memorialet hade till stor del formulerats av Elsa Fougt, i vars intresse det låg att sakfrågan förde vidare. För Chydenius var den formella handläggningen det väsentliga, inte innehållet, även om han knappast hade lagt fram ett memorial som hade gått stick i stäv mot hans egna åsikter. Memorialet behandlades av riksdagen. Kungen godkände handläggningen av ärendet och därigenom skapades ett viktigt prejudikat rörande riksdagsmännens motionsrätt. Författaren antar att religionsfrihetsmemorialet knappast hade aktualiserats i en annan konstitutionell kontext än den som rådde vid 1778–1779 års riksdag; och mot bakgrunden av de opinioner som avspeglas i den samtida pressen får man väl ge honom rätt.

Bokens tredje del behandlar, som redan antytts, åsikter om katoliker i den svenska pressen (s. 167–213). Det visar sig att katolikerna hade en betydligt bättre press än judarna, kanske delvis som en följd av att påven Clemens XIV hade mod att upplösa den förhatade jesuitorden.

För den som är intresserad av tidig svensk judisk historia är detta en väsentlig bok att konsultera.

Nils Martola

Korta notiser

Louis H. Feldmans och Heinz Schreckenbergs bibliografier över Josefusforskningen visar att den gammalryska översättningen av Flavius Josefus' *Det judiska kriget* har ägnats rätt mycken uppmärksamhet. Robert Eislers monumentala *Jesous basileus ou basileusas [Jesus konungen, som inte regerade]. Die messianische Unabhängigkeitsbewegung vom Auftreten Johannes des Täuflers bis zum Untergang Jakobs des Gerechten nach der neuerschlossenen Eroberung von Jerusalem des Flavius Josephus und den*

christlichen Quellen dargestellt (1-2, 1929-30) är kanske det som mest stimulerat intresset för den gammalryska översättningen, framför allt på grund av den betydelse han tillräknade de kristna tilläggen. Nu föreligger ett par pinfärska arbeten av den svenske slavisten **Erik Fält** över denna översättning, nämligen: dissertationen *Compounds in contact : a study in compound words with special reference to the old Slavonic translation of Flavius Josephus' Peri tou Ioudaikoû polémou*, Uppsala 1990 (Acta universitatis upsaliensis. Studia slavica upsaliensis ; 28; ISBN 91-554-2641-7; 'Sammansatta ord i kontakt : en studie i sammansatta ord med särskild hänsyn till den gammalryska översättningen av Flavius Josefus' "Det judiska kriget".) och *An index to the compound words in Flavius Josephus' Peri tou Ioudaikoû polémou in its Greek and old Slavonic versions*, Uppsala 1990 (Uppsala Slavic papers ; 19; ISBN 91-506-0835-5; 'Ett index till de sammansatta orden i Flavius Josefus' "Det judiska kriget" i dess grekiska och gammalryska versioner'). Som vi ser är det fråga om undersökningar där det lingvistiska studiet av sammansatta ord är det övergripande intresset, och där den gammalryska översättningen av Josefus' arbete levererar stoffet till undersökningen. Ett citat visar varför författaren gick till detta stoff:

Soviet literary scholars regard the Old Slavonic translation [...] of Josephus' texts as an illustration of an independent cultural awareness, expressed in the translator's free and creative relationship to his original text. It is their attitude which leads me to regard a closer study of compounding in the Greek and Old Slavonic texts of Josephus as worthy of our interest. Did the translator treat the compounds so typical of Greek in a stereotype and mechanical manner, or did his efforts in this area result in creativity and variation that lend support to the view of his efforts as an unusually innovative contribution to the development of the oldest Slavonic literature? (dissertationen, s. 11f)

I ett annat arbete har författaren påpekat att studiet av de syntaktiska strukturer som un-

derligger sammansatta ord kan fungera som ett underlag för studiet av det sätt på vilket översättningar förhåller sig till originalet. Dissertation utgör en praktisk tillämpning av det teoretiska resonemanget i det arbetet.

Författaren kommer till den slutsatsen att trots att grekiskans inflytande är dominerande, så visar översättaren stor självständighet i sin översättning, framför allt om man jämför med översättningar av religiösa texter från grekiska till gammalryska. Indexvolymen utgör givetvis ett värdefullt komplement till författarens undersökning.

Dagfinn Rian skrev ett avsnitt om judendomen i boken *Religionene og kristen misjon*, som utkom 1973. Den norska israelsmissionen har önskat utge avsnittet som ett separat häfte, och det föreligger nu i bearbetad form under titeln *Kort innføring i jødedommen* (nr 23 i serien Sjalombok; Oslo: Sjalom Forlag, 1990, (6)+77 s.; ISBN 82-90808-05-4). Häftet vill fånga in de väsentliga dragen i judendomens religiösa sida; författaren markerar detta på s. 7, och tillägger att han av utrymmesskäl är tvungen att förbigå icke religiösa sidor av judarnas historia och tänkande. Kapitelrubrikerna talar sitt eget språk om innehållet: 1. Jødene og jødedommen (behandlar olika grupperingar inom judendomen); 2. Jødedommen kilder: Bibel—talmud—bønnebok; 3. Trekk av jødedommens historie; 4. Jødisk tro og moral; 5. Høytid og hverdag; 6. Jødedommen i vår tid; 7. Hva er da jødedom?. I slutet finns en knapp litteraturförteckning. Det är gott att se att det inte finns ett spår av apologetik i boken. Den är sakligt och korrekt skriven. Jag har placerat några frågetecken i marginalen, men inte många. Ett uppenbart misstag har vi på s. 37, där författaren hävdar att Maimonides bland annat skrev en omfattande framställning av judendomens lära, dess komplex av lagar, teologi och etik; och att den består av 13 punkter. Här har författaren tydligen sammanblandat Maimonides' stora arbete *Mishneh Torah* med den klassiska korta "trosbekännelsen" på 13 punkter, likaså författad av Maimonides, och vilken ingår i ett annat stort arbete av honom, nämligen hans kommentar till Mishna. Jag skulle också vara böjd att hävda att det är *Mish-*

neh Torah som är Maimonides' huvudarbete och inte "De rådvillas vägledare", som författaren hävdar, men det är en smaksak. På s. 52 finner vi följande formulering: "Lären om arvesynden har aldrig spilt noen særlig rolle i rabbinsk jødedom (annerledes i kabbalismen)." Det hade säkert varit bättre att säga att det finns ingen lära om arvesynden i judendomen, åtminstone inte i kristen bemärkelse (inte heller i kabbalan). En som vill ha en alldeles kort beskrivning av judendomens religiösa sida kan mycket väl gå till denna bok.

I *Nordisk judaistik* vol. 10 recenserades *The documents of the Lodz ghetto : an inventory of the Nachman Zonabend Collection* (s. 142f). **Nachman Zonabend** har alldeles nyligen i eget förlag gett ut en pamflett med titeln *The truth about the saving of the Łódź ghetto archive* (Stockholm, 1991; 20 s.). I pamfletten vill författaren ge en rättvisare bild av sin insats vid tillvaratagandet av det ovan nämnda arkivet än den som förmedlas av Dr Lucjan Dobroszycki i den av denne år 1984 utgivna *The chronicle of the Łódź ghetto 1941-1944*.

I Danmark utkommer sedan år 1988 en ny judisk kulturtidskrift: **Alef : tidsskrift for jødisk kultur**. Tidskriften utges i Köpenhamn av förlaget Rhodos. Redaktionen består för närvarande av Bent Blüdnikow, Lasse Dencik, Mirjam Gelfer-Jørgensen, Alan Jordan, Helen Krag och Klaus Rothstein. Den sistnämnda fungerar som "ansvarshavande" för tidskriften. Innehållet spänner över ett vitt fält, lika vitt och brett som den judiska kulturen. I det första häftet anges ändamålet med tidskriften: "Alef henvender sig til alle med interesse for aktuelle kulturelle emner og begivender set i jødisk perspektiv; [Alef] skrives af både jøder og ikke-jøder og vil bidrage til en pluralistisk kulturorientering og -debat med udgangspunkt i jødisk erfaring; [Alef] afspejler væsentlige kulturstrømninger fra ind- og udland med relevans for kulturlivet i almindelighed og jødisk liv i særdeleshed." Intentionerna motsvaras också i rätt stor utsträckning av verkligheten i tidskriftens innehåll. Vi möter artiklar om judisk litteratur, musik och konst, lika väl som reflektioner över den judiska identiteten och

historien. Det förekommer även översättningar av poesi, intervjuer med kända personligheter och intressanta illustrationer. Stilen är i regel lätt essäistisk och av god kvalitet. All text är på danska. Man kan med beklagande konstatera att precis som svenskar undviker att läsa dansk text, tycks danskar undvika att läsa svensk text, eftersom man finner det nödvändigt att översätta svensk text till danska. *Nordisk judaistik* hoppas att *Alef* skall leva ett långt och rikt liv.

Den av **Karl-Johan Illman** och **Tapani Harviainen** skrivna *Judisk historia* (se recension i *Nordisk judaistik* vol. 8, 1987) har översatts till finska (*Juutalaisten historia*. Helsinki : Gaudemus, 1987; ISBN 951-662-423-5), och används flitigt som kursbok på finskt håll.

De flesta av *Nordisk judaistik*s läsare torde känna till den så kallade *Radio Islam*—en närradiostation i Stockholm—vars sändningar började år 1987. Sändningarna väckte snart uppmärksamhet eftersom deras innehåll uppfattades som grovt antisemitiska. Det är också välkänt att Ahmed Rami, den ansvarige för Radio Islam, åtalades i Stockholms tingsrätt för hets mot folkgrupp. Målet behandlades 1989 och Rami fälldes på ett flertal punkter i november 1989.

Den 13 oktober 1987 fick **Svante Hansson** i uppdrag av Judiska församlingen i Stockholm och av Svenska kommittén mot antisemitism "att dels skriva en allmän inledning/översikt av antisemitismen med beaktande av distinktionen mellan antisemitism och antisemitism, dels analysera ett antal bandinspelningar och utskrifter av bandinspelningar av program som sänts av Radio Islam". Resultatet av utredningen föreligger i boken *Antisemitisk närradio : en granskning av Radio Islam* (Göteborg : MH Publishing, 1988, 118 s.; ISBN 91-971051-2-0). Citatet ovan är taget från förordet. Boken börjar med en begreppsbestämning av antisemitismen (s. 9-12) och fortsätter med en serie utdrag (23 st) av sändningar, vilka förses med kommentarer av författaren (s. 13-104); boken avslutas med en sammanfattning (s. 105-110) och en efterskrift (s. 111-117) föranledd av ett par programinslag som kommen-

terar författarens uttalanden.

Författaren är väl inläst i antisemitismen som fenomen, och den inledande begreppsbestämningen utgör en sober och väl avvägd översikt, som mynnar ut i följande definition: *Antisemitism är att förvägra judarna, som enskilda individer eller kollektiv, en rättighet eller förmån som man tillerkänner andra grupper och/eller deras medlemmar* (s. 12, kursivering i texten). Detta är en god definition, försåvitt man förstår i vilken kontext den skall användas (den kan ju inte gälla medlemskap i klubbar och föreningar eller dylikt). Jag anser också att kommentarerna är väl avvägda

och balanserade; författaren förfaller inte till en känslös polemisk hållning, utan hans saklighet är en effektiv kontrast till det svulstiga och för våra breddgrader chockerande språkbruket i dokumenten. Det är bra att boken gavs ut. Det är viktigt att Radio Islams sändningar dokumenteras och görs tillgängliga för en bredare publik och för eftervärlden, tillsammans med en nyktert avväpnande kommentar. Framtiden får utvisa om Radio Islam återupptar sin verksamhet och i vilken form den i så fall gör det.

Nils Martola